

LIPTAI ERVIN

A MAGYAR VÖRÖS HADSEREG HARCAI

1919.

Zrinyi Kiadó, 1960. 589 oldal.

A Magyar Tanácsköztársaság rövid ideig tartó fennállása ellenére olyan mély pozitív emlékeket hagyott a dolgozó magyar nép lelkében, hogy azokat a Horthy-fasiszta rendszer minden gyalázkodása és terrorja sem tudta kiölni. A dolgozók a Tanácsköztársaságra visszaemlékezve nemcsak annak politikai, gazdasági, kulturális és szociális téren elért eredményei emlékeit idézték, hanem azokat a hősi harcokat is, amelyekben személyesen részt vettek. Ismeretes, hogy a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltása után a dolgozó népnek mindjárt fegyverhez kellett nyúlnia, hogy egyrészt az antant imperialistái által támogatott ún. kis-antant országok támadásával, másrészt a gazdasági és politikai hatalmából kiforgatott burzsoázia ellenforradalmi kísérleteivel szemben védelmezze a dolgozók hatalmát.

Ezekkel az imperialista és ellenforradalmi erőkkel szemben vívott harcokban a magyar proletariátus, bár nem egy esetben igen nagy hősiességet és állhatatosságot tanúsított, végül is vereséget szenvedett. Földre teperte a külső túlerő és a belső árulás.

Ezeket a hősi harcokat eleveníti fel és tárgyalja tudományos részletességgel Liptai Ervin könyve. Történelemtudományunk a felszabadulás után még jó ideig adós maradt azzal, hogy az első magyar proletárhatalom történetét megtisztítsa attól a rengeteg szennytől és piszoktól, amelyet a Horthy-fasiszta rendszer és a külföldi imperialisták bértollnokai rákentek. Ezt a munkát lényegében csak a fordulat éve után kezdtük meg, de ekkor is csak az egyes részletkérdések tisztázásával. Az első munkák, bár leleplezték a polgári történészek hazugságait, de csak a Tanácsköztársaság történetének egyes részleteit tárták fel. A személyi kultusz táplálása miatt azonban maguk sem tudtak teljesen objektívek lenni. Ebben a kérdésben jelentős fordulat következett be a Tanácsköztársaság 40. évfordulója alkalmából megjelent tudományos munkákban. Sajnos azonban történelemtudományunk még a mai napig

is adós a Tanácsköztársaság egész történetét átfogó monográfia minden ferdítésétől mentes megírásával.

Liptai Ervin könyve kétségtelenül lépést, méghozzá igen komoly lépést jelent előre e feladat megvalósításához. Igaz, ez a könyv is csak egy részét tárgyalja a Tanácsköztársaság történetének, a Tanácsköztársaság háborúját. Ezt azonban olyan alaposással ábrázolja, hogy a feldolgozás több probléma tekintetében, elsősorban az északi hadjáratra vonatkozóan végelegesnek látszó megoldást ad.

A szerző hét részben tárgyalja a Tanácsköztársaság honvéd haborúját, helyesen taglalva azokat a fordulópontokat, amelyek e háborút jellemezték. A hét részből ugyan csak négy, a III., IV., V. és VI. rész foglalkozik konkrétan a háború lefolyásával, de a bevezető I., II. rész és az értékelő VII. rész egyrészt a háború előzményeinek feltárásával, másrészt a háború tanulságainak katonai és politikai elemzésével szoros alkotórészei az egész munkának.

Komoly érdeme a szerzőnek, hogy a Vörös Hadsereg harcainak egyszerű történeti leírásán túl az egyes hadműveleteket, ütközeteket hadművészeti szempontból is részletesen elemzi.

A monográfia részletes ismertetése előtt feltétlenül szólni kell az „Előszó”-ról, amely a Vörös Hadsereg harcait feldolgozó hazai és külföldi munkák, levéltári anyagok historiográfiáját adja. A szerző itt részletesen elemzi ezeknek a munkáknak és dokumentumoknak tudományos értékét, hozzásegítve ezzel a tudományos dolgozókat és az egyszerű érdeklődőket is, hogy a Vörös Hadsereg harcairól eddig megjelent munkákat kritikailag is megismerhessék.

*

A monográfia I. részében a szerző az 1918. őszén megalakult polgári köztársaság katona-politikai helyzetét tárgyalja. Rámutat arra a nehéz helyzetre, amelyben a polgári köztársaság megkezdte működését. A nehézség egyrészt külpolitikai síkon jelentkezett, mivel a Magyarországot körülvevő államok gyors ütemben kezdték megszervezni hadseregeiket, és ezzel egy időben a belgrádi fegyverszünetben megjelölt demarkációs vonal megszállása után is újabb területi igényekkel léptek fel. A másik nehézség belpolitikai téren adódott. A polgári kormány ugyanis jellegénél fogva képtelen volt kielégíteni a forradalmi tömegek követeléseit, s egyre gyakoribbak és hevesebbek lettek a kormány elleni fellépések. A szerző megmutatja, hogy ezeken a nehézségeken a polgári kormány milyen felemás módon akart túljutni. Hozzáfogott ugyan a hadseregszervezéshez, amellyel ellensúlyozni kívánta a szomszéd államok agresszivitását, de ugyanakkor hozzáfogott a forradalmi tömegek felszámolásához is. Ezt a ketőt pedig nem lehetett összeegyeztetni, mert a kormány intézkedéseit a tömegek egyáltalán nem támogatták. A kommunista párt megalakulása és a polgári kormány népellenes intézkedéseinek teleplezésére irányuló munkája pedig csak tovább fokozta a dolgozó tömegek forradalmi fellépését. A szerző részletesen elemzi azokat az intézkedéseket, amelyeket a polgári kormány tett a jobboldali szociáldemokraták támogatásával a tömegek forradalmi hangulatának

elfojtására és a forradalmi átalakulás vezetője, a kommunista párt likvidálására. Ezek az intézkedések azonban már nem tudták megállítani a szocialista forradalom közeledését. A polgári kormány képtelen volt a tömegek támogatása nélkül ellenállni a külföldi nyomásnak, ugyanakkor képtelen volt az ország belső problémáinak megoldására is. Ebből a helyzetből kivezető út csak egy út lehetett, a szocialista forradalom útja. Liptai Ervin szemléltetően írja le, hogy a kommunista párt felvilágosító munkája nyomán az egyre inkább forradalmasodó tömegek miként viszik győzelemre a szocialista forradalmat.

A monográfia II. részét a szerző a Vörös Hadsereg szervezési kérdéseinek, valamint az intervenciót közvetlenül megelőző események elemzésének szentelte. Amilyen örömmel fogadták a magyar dolgozók a Tanácsköztársaság megalakulását, olyan rémület fogta el a nyugati imperialistákat. A forradalom nyugatra való terjedésétől való félelem mellett az imperialistákat az is aggasztotta, hogy a Szovjet-Oroszország ellen tervezett katonai akció lelassul, ami viszont Szovjet-Oroszország megerősödését segíti elő.

A Magyar Tanácsköztársaság vezetői helyesen látták, hogy az antant rövid időn belül meg fogja próbálni a fiatal magyar munkáshatalom megfojtását. Ezért a tanácskormány első intézkedései között szerepelt a magyar Vörös Hadsereg felállítására kiadott intézkedése, az 1919. március 24-i rendelet. A szerző mintegy harminc oldalon elemzi részletesen a Vörös Hadsereg megszervezésének problémáit. Helyesen állapítja meg, hogy a tanácskormány helytelenül döntött, amikor az általános védkötelezettség helyett a toborzást tette a hadseregépítés alapjává. A toborzás ugyanis lényegében csak a munkásságra terjedt ki „A kis- és középbirtokos parasztság soraiban nem folyt toborzás, s ezzel az ország lakosságának nagyobb részét képező paraszti rétegek a Vörös Hadseregen kívül maradtak.” (59. o.) Az általános védkötelezettséget a tanácskormány csak május hónapban rendelte el. Hiba volt a tanácskormány részéről az a rendelkezés is, hogy az alparancsnokokat a katonák válasszhatták, ami többek között a fegyelmetlenség szülője lett. Ennek megváltoztatására is sor került az áprilisi visszavonulás után.

Igen plasztikusan mutatja be a szerző, hogy milyen komolyan hátráltatták a Vörös Hadsereg gyors megszervezését azok az egyenetlenségek, amelyek a Vörös Hadsereg legfőbb irányító szervében, a Hadügyi Népbiztosságában voltak a következetes kommunista vezetők, valamint a megalkuvó, szabotáló szociáldemokrata vezetők között. Új problémaként vetődött fel a forradalmi hadsereg fegyelmi helyzetének megszilárdítása is. Ez irányban a Hadügyi Népbiztosság feladata kettős volt. Egyrészt megszüntetni a katonatanácsok irányító jogkörét a csapatoknál és a vezetést kizárólag a Hadügyi Népbiztosság kezében összpontosítani, másrészt megkezdeni az új parancsnoki gárda kinevelését. A Vörös Hadsereg tisztikarának többségét ugyanis a volt k. u. k. hadsereg tisztjei alkották, akik különböző okok miatt vállalták a szolgálá-

latot a Vörös Hadseregben. Ezek a tisztek a fegyemi helyzet javítása érdekében vajmi keveset tettek.

Mindezen nehézség ellenére gyors ütemben folyt a Vörös Hadsereg új egységeinek felállításá. Ezt az alábbi adatok is szemléltetik: „A Vörös Hadseregben szolgálatra jelentkezők száma április 5-én közel 33 000, április 10-én csaknem 40 000, április 15-én pedig már több mint 53 000 fő volt.” (70. o.)

A Vörös Hadsereg szervezése mellett a tanácskormány megkezdte a munkás tartalékszázalójak szervezését is azzal a céllal, hogy „a munkásosztály legjobbjaiból a Vörös Hadseregnek olyan megbízható tartalékát szervezzék meg, amelyet kritikus időpontban sikerrel vethetnek be akár a külső, akár a belső ellenség ellen.” (71. o.) A munkásosztálynak a proletárhatalom megvédésére való eltökéltségét mutatja az a tény, hogy igen rövid idő alatt nyolc munkásezred alakult meg mintegy 13 000 főnyi létszámmal.

A hadseregszervezéssel kapcsolatban a szerző beszél azokról a nehézségekről is, amelyek a parancsnoki kar megszervezésében, az ellátás és felszerelés előteremtésében mutatkoztak. Helyesen jellemzi azokat az okokat, amelyeknek következtében a volt közös hadsereg tisztikarának egy része jelentkezett szolgálatátételre a Vörös Hadseregbe.

A Vörös Hadsereg szervezésével egy időben sor került a politikai megbízottak kinevezésére is az egységekhez. A politikai megbízottak feladatairól szintén részletesen beszél a szerző, ismerteti azokat a legfontosabb rendelkezéseket, amelyeket a Hadügyi Népbiztosság adott ki a politikai megbízottak munkájának biztosítására és irányítására.

A Vörös Hadsereg szervezési problémáinak tárgyalása után a munka elemzi azokat az intézkedéseket, amelyeket a Hadügyi Népbiztosság adott ki a Magyar Tanácsköztársaság demarkációs határainak védelmére. Részletesen ismerteti a Vörös Hadsereg egységeinek elhelyezkedését a határon és feladataikat. Világosan tárul elénk a Tanácsköztársaság nehéz katonai helyzete, amely az antant csatlósainak támadása előtt közvetlenül fennállott. Ha csak azt említjük meg, hogy általában egy zászlóaljnak 17 km-es frontszakaszt kellett védeni és csak 36,7 km-re jutott egy tüzér üteg, és ráadásul a parancsnökság tartalékkal nem rendelkezett, érthetővé válnak azok a kudarcok — az egyéb problémákat is beleszámítva —, amelyeket a Vörös Hadsereg az intervenciók csapatok támadása után egy pár hét leforgása alatt elszenvedett.

Nem csoda, ha az imperialistákat valósággal csábította támadásra a Tanácsköztársaságnak ilyen gyenge katonai ereje. E támadásnak megindítása azonban mégsem volt olyan értelmű az imperialisták részéről, amint ezt a monográfia további részében Líptai Ervin részletesen is elemzi. Rámutat azokra az ellentétekre, amelyek a Tanácsköztársaság elleni támadás tekintetében az antant-hatalmak között fennálltak. A Tanácsköztársaság megsemmisítésének módszerében, az abban való részvétel illetően komoly nézeteltérések voltak az antant-hatalmak között, ezek azonban nem akadályozhatták meg a támadás megindítását.

A monográfia III. részében a szerző az imperialisták fegyveres intervenciójának kezdetével, a Vörös Hadsereg visszavonulásával és a Tanácsköztársaság politikai válságával foglalkozik. Az események ismertetésében a május elsejei fordulatig viszi el az olvasót. Ezt az időszakot a szerző lényegében három kisebb szakaszra bontja. Az első szakaszban (ápr. 16—21.) a hadihelyzet naponkénti és egységenkénti ismertetésével a szerző szinte a harcok résztvevőjévé teszi az olvasót. Megismerjük azokat a hihetetlen erőfeszítéseket, amelyeket a Vörös Hadsereg egyes egységei fejtettek ki, hogy feltartóztassák az előnyomuló román bojár hadsereget. A Székely hadosztály parancsnokának árulása már a harcok kezdetén mutatja, hogy az ellenforradalmárok semmitől sem riadtak vissza, hogy minél előbb felszámolják a proletariátus hatalmát. A helyzet reális értékelése közben a szerző rámutat azokra a hiányosságokra, amelyek ebben az időben a hadseregvezetést jellemezték. Igen gyakran előfordult, hogy a Hadügyi Népbiztosság teljesen elvesztette kapcsolatait az egységekkel és ezért nem is tudta a harcokat irányítani.

Április 22-től 26-ig tartott e harcok második szakasza. Ebben a szakaszban a Hadügyi Népbiztosság arra törekedett, hogy a tiszántúli helyzetet megszilárdítsa. Ennek érdekében létrehozták a Keleti Hadseregpáncsnokságot, amelynek vezérkari főnökévé Stromfeld Aurélt neveztek ki. A szerző igen jól mutatja be azokat a határozott intézkedéseket, amelyek Stromfeld elgondolásai alapján születtek és a helyzet megszilárdítására vonatkoztak. Rámutat ugyanakkor arra, hogy az előző napok fegyelmetlensége és demoralizáló hatása következtében javulás nem mutatkozott. Bár a tanácskormány a helyzet megszilárdítása érdekében április 26. és 30. között 30 zászlóaljat és 10 úteget küldött a frontra, azonban azzal, hogy ezeket részenként vetették ütközetbe, nem tudták megváltoztatni a kialakuló helyzetet. Igen meggyorsította a helyzet rosszabbodását, hogy a Székely hadosztály április 26-án letette a fegyvert a román burzsoá csapatok előtt. Így a Hadseregpáncsnokság részére nem maradt más megoldás, minthogy elrendelje a Tiszántúl katonai kiürítését.

A harmadik szakaszban (ápr. 26—30.) a szerző a Tiszántúl katonai kiürítésének kérdésével és a cseh burzsoá csapatok támadásának megindulásával foglalkozik. Ismét egységenként és naponként követi az események menetét és így kirajzolódik az a súlyos katonapolitikai helyzet, amelybe a Tanácsköztársaság május 1-re került. A román bojár hadsereg a Tisza vonalánál, a cseh burzsoá csapatok pedig Miskolcnál és Salgótarjánál álltak. Ezeket a nehézségeket csak fokozták a jobboldali szociáldemokraták, akik ebben a hallatlanul nehéz helyzetben a tanácskormány lemondását követelték, sőt Böhm Vilmos hadseregpáncsnok ki is adta a harcok beszüntetésére vonatkozó parancsát és azt csak a kommunista népbiztosok határozott követelésére vonta vissza.

A III. rész végén — és a következő részek végén is — a szerző összefoglalót ad, amelyben értékeli a tárgyalt időszak politikai és katonai eseményeit. A III. rész összefoglalójában elemzi azokat az okokat, amelyek a május elsejei helyzet kialakulásához vezettek. Rámutat, hogy a tartalékok részenkénti bevetése, a személyi utánpótlás lassú

volta, — amely a toborzás lassúságából fakadt, — a munkásrezdek frontra küldésének elszabotálása, amely a politikailag legöntudatosabb elemeitől fosztotta meg a hadsereget, és az ellenség túlereje, valamint váratlan támadása voltak az okai annak, hogy a Tanácsköztársaság ebbe a súlyos helyzetbe jutott.

A szerző a monográfia IV. részében a Tanácsköztársaság politikai és katonai válságának megoldásával, valamint a Vörös Hadsereg újjászervezésével és első győzelmeivel foglalkozik.

Május 2. sorsdöntő napja volt a Tanácsköztársaság további fennmaradásának. A súlyos katonai helyzetet a jobboldali szociáldemokraták és a centristák arra akarták felhasználni, hogy a tanácskormányt lemondásra kényszerítsék. A kommunisták és a proletárforradalomhoz hű szociáldemokraták azonban határozott követeléssel keresztlvítették, hogy közvetlenül a munkásosztályhoz forduljanak és kérdezzék meg: hajlandók-e a proletárdiktatúrát megvédeni. Erre a kérdésre az összehívott munkástanácsok határozott *igen*-nel válaszoltak. Ez a válasz kudarcra ítélte a jobboldali szociáldemokraták tervének megvalósulását. A szerző részletesen elemzi ezt a vitát, majd ismerteti azt a hangulatot, amely a munkások között a proletárdiktatúra további fenntartása melletti határozat nyomán keletkezett. „A gyárakban korán reggel megjelenő munkások hangulata minden várakozást felülmúlt — írta a Vörös Újság május 3-i száma. — Páratlan lelkesedéssel nyilatkoztak, készek arra, hogy azonnal a frontra menjenek és megvédjék a proletárdiktatúrát.” (209—210. o.)

A Tanácsköztársaság létét fenyegető belső politikai veszély elhárítása után fő feladat a Vörös Hadsereg újjászervezése volt. Ismeretes, hogy a csapatok a visszavonulás során igen szétszűllöttek. „Május 3-án a Vörös Hadsereg régi alakulatainak többsége teljesen harcképtelen volt... a hat hadosztályban és a két különítményben alig volt egy pár harcképes zászlóalj.” (214. o.) A szerző ezután egységenként elemzi a létszámviszonyokat és azok erkölcsi állapotát. Ez a jellemzés megmutatja, hogy a visszavonulás és árulások következtében milyen mélypontról kellett újra kezdeni a Vörös Hadsereg szervezését.

A Vörös Hadsereg újjászervezésének egyik előfeltétele az öntudatos munkások mozgósítása volt, amit a munkástanácsok május 2-i határozatai lehetővé is tettek. Ezenkívül tisztázni kellett a csapatok irányításának, vezetésének kérdéseit is, mert a május 1-ig tartó időszakban ezen a téren a legnagyobb zűrzavar uralkodott. A szerző részletesen tárgyalja a Vörös Hadsereg új szervezési és vezetési elveire vonatkozó döntéseket. Külön kiemeli a hadtesteknek, mint új hadrendi elemnek a jelentőségét, amely abban mutatkozott meg, hogy koncentráltabbá, közvetlenebbé tette a csapatok hadművelési, harcászati vezetését. Ezenkívül azzal, hogy a hadtestek élére a proletárdiktatúrához hű parancsnokok kerültek, a Hadseregparancsnokságon levő ellenforradalmi elemek közvetlen hatása a csapatokra komoly mértékben korlátozódott, mivel a Hadseregparancsnokság csak a hadtestparancsnokságokon keresztül intézkedhetett.

A hadsereg újjászervezésére irányuló, valóban forradalmi jellegű munkának meg is lett a gyümölcse. A visszavonulás alatt szétszűllött egységek helyett május 15-én már 113 harcképes zászlóaljjal és jelentős megerősítő egységekkel rendelkezett a Hadseregpáncsnokság. A szervezési munka mellett komoly felvilágosító munka és adminisztratív munka is folyt a csapatok harci szellemének erősítésére. Ezekről is részletesen beszél a szerző.

A hadsereg újjászervezésének tárgyalása után arról a bonyolult és nehéz katonai helyzetről esik szó, amelybe a Tanácsköztársaság a katonai visszavonulás során került. A helyzet részletes elemzése után naponként követi a Salgótarján és Szolnok térségében lezajlott eseményeket. A harcok részletes, naponkénti leírásával Liptai Ervin méltó emléket állít mindazoknak, akik a Tanácsköztársaság egyik jelentős iparvidéke, Salgótarján védelmében részt vettek. Nagy érdeme ugyanakkor, hogy e hősi harcok bemutatása közben sem leplezi azokat a nehézségeket, amelyek nem egy esetben a katonák fegyelmezetlensége következtében állottak elő. Ugyanakkor szigorú bírálóat alá veszi Böhm hadseregfőparancsnok elgondolását, aki csupán katonai megfontolások alapján hajlandó lett volna Salgótarján feladására.

A Salgótarján körzetében lefolyt hősiesség eredményeképpen a közvetlen veszély május 12-re megszűnt. A Hadseregpáncsnokság ekkor a támadás beszüntetésére intézkedett és megkezdte a csapatok átcsoportosítását a déli irányba. A Tanácsköztársaság történetével foglalkozó kutatók és történészek a Hadseregpáncsnokság eme döntését igen helytelenítették és úgy magyarázták, hogy ezt az intézkedést a Hadseregpáncsnokság a hadsereg felderítő szervében működött ellenforradalmi elemek helytelen tájékoztatása alapján tette. Liptai Ervin szembeszáll ezzel a nézettel és külföldi, valamint magyar dokumentumokra való hivatkozással bizonyítja, hogy a francia csapatok és az S. H. S. államok (Szerbia, Horvátország, Szlovénia) csapatai valóban támadásra készültek. A támadást mégis azért halasztotta el többek között a francia és az S. H. S. csapatok páncsnoksága, mert a felderítésük alapján kiderült, hogy a Tanácsköztársaság felkészült nemcsak a támadás fogadására, hanem határozott visszaverésre is.

A IV. Rész mondanivalójáról szólva külön ki kell emelni a szerző munkásságát, aki elsősíben tesz kísérletet — méghozzá alapos felkészültséggel —, hogy bemutassa a szovjetorosz és a magyar Vörös Hadsereg stratégiai együttműködésére a kísérleteket. Ismerteti Lenin és a Tanácsköztársaság vezetőinek idevonatkozó üzenetváltásait és azokat a konkrét intézkedéseket, amelyek a fenti cél megvalósítását célozzák. Elemzi azokat a körülményeket, amelyek közrejátszottak abban, hogy ez az együttműködés miért nem valósulhatott meg.

Ezután a kis „kiterő” után ismét a Tanácsköztársaság honvédő háborújának további eseményeit ismerteti a szerző. Részletesen szól azokról a tervekről, amelyeket az ellenség dolgozott ki, majd ezzel mintegy szembeállítva a Forradalmi Kormányzótanács és a Hadseregpáncsnokság tervét elemzi, amelyben a nagyobbbszabású hadművelet képe bontakozott ki. E terv szerint, több véleménynel ellentétben, a Had-

seregparancsnokság úgy döntött, hogy a cseh burzsoá csapatokra csapást mérve, Miskolc visszafoglalásáért indít hadműveletet. A szerző a Hadseregparancsnokság tervét ismertetve állást foglal e döntés helyessége mellett és ismerteti azokat az okokat is, amelyek e döntés mellett szótartak. A Hadseregparancsnokság e tervétől még akkor sem tért el, amikor a cseh burzsoá csapatok — kihasználva azt, hogy a Vörös Hadsereg május 12-én beszüntette az ellenük folytatott támadást és ezzel lehetővé vált számukra soraik rendezése — ismételten támadásba kezdtek Salgótarján elfoglalására. A Hadseregparancsnokság véleménye az volt, hogy Salgótarján másodszori felmentésének legjobb módja a cseh burzsoá csapatra mért csapás Miskolc körzetében.

Május 20-án kezdődött a „miskolci csata”. E harcok fő terhére az 1. hadosztály viselte, amelynek személyi állományát mintegy háromnegyed részben budapesti munkások alkották. Nagy felelősség hárult ezekre a proletárkatonákra. Meg kellett mutatniok, hogy milyen nehézségek legyőzésére képes a proletár hazaszeretet, és sikereiknek új sikerek kiinduló pontjává kellett válniok, mint ahogy azzá is váltak a dicsőséges felvidéki hadjárat során. Liptai Ervin a Miskolc felszabadításáért lefolyt harcokat — eddigi gyakorlatához híven — ismét naponként és egységenként követi, amelyek során feltárul az a nagy hősiesség és határtalan lelkesedés, amely e harcokban részt vevő munkásezredek tagjait eltöltötte. Bemutatja a szerző azt a zűrzavart és kapkodást is, ami az ellenség részéről megmutatkozott, és azt a hangulatot is, amely a proletárkatonák hősiessége láttán az ellenség egyszerű katonái között kialakult.

A IV. Rész összefoglalójaként a szerző részletesen elemzi azokat a feltételeket, amelyek lehetővé tették a Vörös Hadsereg első sikereinek kibontakozását, és megmutatja azokat az okokat, amelyek előidézték a cseh burzsoá hadsereg egységeinek kudarcát ezekben a harcokban.

A szerző a monográfia V. Részében az északi hadjárat eseményeit tárgyalja. Talán nem túlzás azt mondani, hogy ez a rész adja a monográfia gerincét. Ez nem is véletlen, mert a Tanácsköztársaság honvédő háborújának egészében az északi hadjárat bírt a legnagyobb jelentőséggel. E hadjárat megszervezése és végrehajtása jelentős elismerést váltott ki még a burzsoá katonai szakemberek körében is. A szerző sokoldalúan elemzi azokat a politikai és katonai okokat, amely alapos mérlegelése után arra bírta a Forradalmi Kormányzótanácsot, és a Hadseregparancsnokságot, hogy e hadjárat tervét kidolgozza. Ennél az elhatározásnál — helyesen — figyelembe vették a Tanácsköztársaság belső és külső, katonai és politikai helyzetét, amelyből azt a következtetést vonták le, hogy a cseh burzsoá csapatokra mérendő csapás tudja a Tanácsköztársaság helyzetét leginkább megszilárdítani. Komoly analízis alá veszi a szerző azt is, hogy az általános északi irányon belül miért éppen az észak-keleti irányban határozták meg a támadás fő irányát. Ez az elhatározás azzal függött össze, hogy megteremtsek a szovjet és a magyar Vörös Hadsereg egyesülését.

A támadás főirányának ábrázolása után a szerző bemutatja a szemben álló felek erőviszonyait, a csapatok elhelyezkedését a támadás megkezdése előtt.

Az északi hadjáratot és az ezalatt lezajló eseményeket három időszakra tagolja a szerző. Az első időszak (május 30.—június 10.) eseményeit ismerteti, naponként és egységenként mutatja be azokat az eredményeket, amelyeket a Vörös Hadsereg egységei ez alatt az időszak alatt értek. Ezek az eredmények a maguk nemében igen jelentősek voltak. A Vörös Hadsereg csapatai nagy területeket szabadítottak fel, ezen belül olyan jelentős központokat, mint Losonc, Kassa, Eperjes stb. Ismerteti a szerző azokat az imperialista kísérleteket is, amelyek diplomáciai úton kívánták megakadályozni a Vörös Hadsereg győzelmes előnyomulását. Clemenceau francia miniszterelnök, a párizsi békekonferencia elnöke már június 7-én elküldte első jegyzékét a Tanácskormányhoz, amelyben különböző ígéretek mellett követelte a Vörös Hadsereg támadásának beszüntetését.

Az északkeleti irányban elért eredmények, valamint az a tény, hogy az északnyugati irányban a cseh burzsoá parancsnokságnak sikerült jelentősebb erőket összpontosítani, arra kényszerítették a Vörös Hadsereg parancsnokságát, hogy a támadás főirányát megváltoztassa és az északkeleti irány helyett a Kisalföldre, azaz északnyugati irányba helyezze át. Liptai Ervin vitába száll azokkal, akik elmarasztalták a Hadseregparancsnokságot ezért az elhatározásáért. Érvekkel és a tények mély elemzésével mutat rá a Hadseregparancsnokság álláspontjának helyességére.

Az északi hadjárat második időszakát (június 10—17.) lényegében az jellemzi, hogy mind a két szemben álló fél újabb támadást készített elő. Az arcvonal június 10. után megszilárdul. A Vörös Hadsereg parancsnoksága a kisalföldi támadás megszervezésén dolgozott, a cseh burzsoá csapatok pedig Eperjes körzetében kezdtek támadásba. A harcok súlypontja azonban a front balszárnyára, tehát az északnyugati irányba tolódott át. A cseh burzsoá csapatok Selmechánya, Zólyom, Léva körzetében léptek fel támadólag azzal a céllal, hogy a Vörös Hadsereg csapatait a május 30-i helyzetnek megfelelő állásokba visszazorítsák. Ezek a kísérleteik június 17-ig kudarcba fulladtak, és ezzel az északi hadjárat második időszaka le is zárult.

Közben azonban — az elért eredmények ellenére — a fronton és a hátszágban olyan jelenségek mutatkoztak, amelyek már előrevetették árnyékát a Vörös Hadsereg kudarainak. A szerző igen aprólékosan mutatja be ezeket a jelenségeket és várható kihatásukat a következő időszakra. Melyek voltak ezek a jelenségek? A fronton harcoló egységek személyi állománya a május 30-tól tartó harcok következtében erősen csökkent. Több egység feltöltöttsége alig haladta meg az 50 százalékot. Ezt csak súlyosbította az a tény, hogy a belső ellenség aknamunkája következtében úgy a személyi, mint az anyagi utánpótlásban igen nagy zavarok keletkeztek. Annak következtében, hogy az üzemekből a munkások jelentős része a hadseregben szolgált, jelentősen csökkent a termelés. A hátszágban is jelentős gazdasági nehézségekkel küzdöttek.

Mindezen nehézségek mellett a nyílt és burkolt ellenforradalmi erők nem egyszer nyílt fegyveres felkelése csak súlyosbította a helyzetet. A tanácskormány pedig az újabb, június 13-i Clemenceau-jegyzék elfogadása vagy elutasítása fölötti vitával volt elfoglalva. A szerző igen sokoldalúan és az egyes álláspontok bírálatával tárja fel ezt a vitát és jut arra a helyes elhatározásra, mely szerint a jegyzék elfogadása csak az antant részéről biztosított garancia mellett lett volna helyes!

Az V. Rész harmadik időszakában (június 18—24.) a szerző az északi hadjárat befejező eseményeit tárgyalja. Rámutat, hogy bár a Vörös Hadsereg parancsnoksága által elkészített támadási terv végrehajtása június 18—19-én megkezdődött és a kezdeményezés ismét a Vörös Hadsereg kezében volt, Böhm hadseregparsncnok azonban az antant jegyzékének tartalmát a csapatok tudomására hozta, és ez nagyon negatív formában érezte a hatását a csapatokra. Június 22-én, 23-án a katonák fegyelme már igen megromlott és többek között kijelentették, hogy tovább nincs értelme a harcnak, mert „a határok meg lévén állapítva, azon a mi kormányunk változtatni mitsem tud.” (400. o.) Az általános helyzetet mérlegelve a tanácskormány június 24-én az egész északi arcvonalon elrendelte a fegyverszünetet.

A továbbiakban Liptai Ervin igen értékes összefoglalóját adja az északi hadjárat eseményeinek. Elmondja, hogy mi tette lehetővé azokat a nagyszerű eredményeket, amelyeket a Vörös Hadsereg e hadjárat során elért. Részletesen elemzi, hogy a Vörös Hadsereg mint szocialista hadsereg, a hadművészet szempontjából végig, és a harci szellem tekintetében egészen addig, amíg az ellenforradalmi elemek romboló munkája nem érvényesült, messze felette állt a cseh burzsoá hadsereg hadművészetének és harci szellemének.

Jelentőségének megfelelő formájában tárgyalja a szerző az ellenforradalom június 24-i puccskísérletét is. Részletesen tárgyalja, hogy kik és milyen céllal robbantották ki ezt a fegyveres felkelést, milyen terveik voltak a végrehajtására. Rámutat, hogy ezzel az ellenforradalmi puccskísérlettel az ellenforradalmárok éppen az ellenkezőjét érték el, mint amit akartak. A budapesti munkások ahelyett, hogy szembefordultak volna a tanáshatalommal, méginkább eltökéltebbek lettek annak megvédésében.

A monográfia VI. Részében a szerző a Tanácsköztársaság honvédó háborújának és egyben a Tanácsköztársaság történetének is az utolsó fejezetét tárgyalja. Részletesen szól arról a súlyos helyzetről, amely a hadseregen belül a Felvidék kiűrtése következtében kialakult. Kétségtelen, hogy a Vörös Hadsereg egységeire igen demoralizálóan hatott a Forradalmi Kormányzótanács döntése, amit csak tovább mélyített a jobboldali szociáldemokraták romboló, defetista munkája.

Amint az várható volt, az antant hatalmaknak nem akarták a Felvidék kiűrtése ellenére sem a román bojár csapatokat visszarendelni a Tisza vonaláról a demarkációs vonalra. A hadseregben dolgozó ellenforradalmi erők ezt a helyzetet kihasználva, rábírták a Forradalmi Kormányzótanácsot, hogy fegyveresen szerezzenek érvényt az antant ígéreté-

nek, azaz kezdjenek támadást a román bojár hadsereg ellen. Ezek az elemek, ismerve a Vörös Hadsereg helyzetét és az ellenség erejét, tudták, hogy a Vörös Hadsereg nem lesz képes megbirkózni ezzel a feladattal és veresége esetén a Tanácsköztársaságot is s'kerül felszámolni. Liptai Ervin munkájából világosan tárul elénk a támadás megszervezésének ellenforradalmi jellege, és az áruló Julier Ferenc naplójának idézett részleteiből kitűnik, hogy az ellenforradalmárok mindenre képesek voltak, a proletárhatalom megdöntésére és a burzsoázia hatalmának visszaállítása érdekében. E terv keresztülvitelében az sem gátolta őket, hogy tudták előre: az általuk kidolgozott és előre kudarcra ítélt támadási terv végrehajtása során több ezer vöröskatona fog elpusztulni.

Liptai Ervin munkájából megtudjuk azt is, hogy az ellenforralmi vezérkari tisztek készülődéseivel párhuzamosan az antant is megtett mindent, hogy koncentrikus támadást indítson a Tanácsköztársaság ellen. A szerző részletesen ismerteti az antant és a befolyásuk alatt levő burzsoá államok között e kérdésben lefolyt tárgyalásokat. E tárgyalások eredményeképpen július közepén már mintegy 200 000 fős hadsereg állt az antant rendelkezésére a Tanácsköztársaság ellen tervezett koncentrált támadásra.

Ezt a támadást azonban megelőzte a Vörös Hadsereg támadása a román bojár hadsereg ellen. Liptai Ervin könyvében nyomon követhetjük azt a katasztrófát, amely az ellenforradalmi tisztek aknamunkája következtében be kellett, hogy következzen. A szerző e rész tárgyalásánál újabb terhelő adatokkal bizonyítja azt, hogy az ellenforradalmi erzelmű tisztek ebben az időben már teljes egészében a Szegeden szervezkedő ellenforradalmárok utasításai szerint cselekedtek, és dokumentumokkal bizonyítja azt a tényt, hogy a támadás előtt az ellenforradalmi tisztek eljuttatták az antant részére a Vörös Hadsereg támadási tervét és az egész hadrendjét. E dokumentum birtokában a román bojár hadsereg parancsnoksága felkészülten várhatta a Vörös Hadsereg támadását, amely a kezdeti sikerek ellenére mégis megtört az ellenség túlerején. A román burzsoá hadsereg ellentámadása, dacára egynéhány hősiessen küzdő egység önfeláldozásának, már szinte akadálytalanul jöhetett előre. Az ellenséges támadás sikerei és a belső árulás aztán már teljesen kilátástalanná tette a Tanácsköztársaság további fennmaradását, így a tanácskormány 1919. augusztus 1-én kénytelen volt lemondani.

Az összefoglaló értékelésben a szerző megállapítja: „A júliusi hadműveletek kimenetelét alapvetően nem a hadművészet tényezői határozták meg, mivel a harcok sorsát eleve eldöntötte a Vörös Hadsereg vezérkarában meghúzódó ellenforradalmároknak a történelemben szinte páratlanul álló árulása.” (510. o.) Végezetül ismételtelen leleplezi az ellenforradalmárok árulása mellett azt a hamisítást is, amellyel az ellenforradalmárok a Vörös Hadsereg vereségének igazi okait próbálták eltussolni és saját felelősségüket menteni.

A monográfia VII. Részében a szerző „A Vörös Hadsereg harcainak tanulságai” címszó alatt az egész honvédő háború stratégiai, hadművelési és harcászati értékelését adja. A vereség belső és külső okainak

elemzésénél a szerző rámutat, hogy a győztes háború megvívásának objektív feltételeinek tekintetében a környező burzsoá államok és az antant milyen előnyös helyzetben volt a Tanácsköztársasághoz viszonyítva. Ezt a helyzetet csak kedvezőbbé tette számukra a hatalomból kismegszüntetett burzsoázia ellenforradalmi tevékenysége az országon belül. A Tanácsköztársaságnak megalakulása pillanatától kezdve két fronton kellett harcolnia; a külső és a belső ellenség ellen.

A Vörös Hadsereg katonai vezetését értékelve rámutat a szerző, hogy amíg a forradalomhoz hű vezetés érvényesült a vezetésben, addig minden fokon, úgy stratégiai, hadművészeti és harcászati elvek alkalmazása tekintetében messze felülmúlták az ellenséges hadseregek vezetését. A Vörös Hadsereg szocialista jellegéből kifolyólag érvényesülhettek — és érvényesültek is — azok a legfontosabb vezetési elvek, amelyek csakis egy szocialista hadseregben érvényesülhetnek. Az ellenforradalmi elemek felülkerekedése a hadsereg vezetésében azonban azt jelentette, hogy a továbbiakban csak egy elv dominált; az, hogy a Vörös Hadsereget, mint a proletárhatalom fegyveres erejét, minél előbb likvidálni és ezzel megnyitni az utat a fasiszta restaurációhoz.

Az ismertetésben nem tartottam feladatommak a monográfia egyes elvi megállapításainak bírálatát. Ezt majd elvégzik az adott korral foglalkozó történészek. De ismerve azt a nagy feldolgozó munkát, amelyet Liptai Ervin a szóbanforgó monográfia anyaggyűjtése során elvégzett, az újabb kutatások véleményem szerint csak kiegészíthetik a monográfia mondanivalóját és megerősíthetik a szerző állásfoglalását.

A monográfia szinte tézisszerű ismertetése is enged következtetni arra a nagy feldolgozó munkára, amit Liptai Ervin a Tanácsköztársaság honvédó háborúja történetének feldolgozása során elvégzett. Bátran mondhatjuk, hogy Liptai Ervin ezzel a munkájával maradandót alkotott, és méltó emléket állított azoknak a proletár hősöknek, akik életüket áldozták az első magyar proletárdiktatúra védelmében. Ugyanakkor örök pengéjére szögezte az ellenforradalmi elemek tetteit, akik a haza és a dolgozó nép elárulásának minden skáláját megjárták hatalmuk visszaállítására érdekében. Ezért Liptai Ervin könyve a dicső kegyelet emléke mellett figyelmeztetés is a mai kor harcosai számára, hogy mindenkor a legéberebben kell ügyelni kivívott eredményeink felett és kíméletlennek lenni az ellenség mindennemű restaurációs próbálkozásaival szemben.

M. S.